

SECTION: MEDICAL PSYCHOLOGY
РОЗДІЛ: МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯDOI 10.26565/2410-1249-2024-21-01
UDC 159.942ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
ПЕРШОЇ ТА ДРУГОЇ ХВИЛІ**Федосєєв Віталій***Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи 4, Харків, 610022, Україна
E-mail: fedva2802@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-0687-9736>***Харченко Андрій***Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, Харків, 610022, Україна
E-mail: kharchenkoao091284@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6685-1498>***Лісеная Алла***Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, Харків, 610022, Україна
E-mail: lisenaya301163@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9496-0253>***Лісеній Євген***Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, Харків, 610022, Україна
E-mail: liseniy.evgeniy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9031-9060>***Кабаргіна Варвара***Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи 4, Харків, 610022, Україна
Email: varvara.kabarhina@student.karazin.ua***Барінов Сергій***Індивідуальний підприємець. Харків, Україна*

Стаття присвячена дослідженню психологічних особливостей емоційної сфери внутрішньо переміщених осіб (ВПО) першої (2014 рік) та другої (2022 рік) хвилі. В результаті вимушеного внутрішнього переселення через військові дії як в 2014 році, так і в 2022 році життя українців суттєво змінилося на всіх рівнях: політичному, економічному, соціальному, психологічному. Громадяни України з «гарячих точок» вимушені були залишити свої домівки, зону комфорту, і опинитися у надзвичайній стресовій ситуації, що нерідко ставало причиною виникнення психологічних проблем та кризових станів. Вимушені переселенці переживають внутрішньо-особистісний конфлікт, коли стикаються з ситуацією змінювати власне місцезнаходження та відсутністю бажання та мотивації це робити. Ситуативна неможливість залишатись на своєму місці та у звичному оточенні викликає надмірне занепокоєння та стрес. Внутрішній світ переселенців поступово зазнавав руйнації: їх моральні цінності та цілі тепер вже не мають таких важелів як раніше, вони суттєво змінилися. Постійні почуття невпевненості, страх за майбутнє, переживання за власне життя, майно та життя своїх близьких, невизначеність, призвели до значних змін в емоційній сфері вимушених переселенців, а це сприяло виникненню у них хронічної напруги, тривоги, страху, цинізму, ворожості та роздратованості через нездатність вплинути на ситуацію. Практична значущість представленого дослідження полягає в необхідності комплексного аналізу особливостей емоційної сфери та психічного стану внутрішньо переміщених осіб, визначення рівня їхньої ворожості, тривожності та депресії, що виникають на тлі постійної небезпеки з метою їхнього подолання і повернення до нормального життя. Висновки дослідження можуть стати корисними для формування психо-корекційних програм та ведення психотерапевтичних груп підтримки з потенційною групою ризику серед населення України.

Ключові слова: емоції, тривожність, депресія, агресія, внутрішньо переміщена особа

Починаючи з 2014 року і по цей час кількість ВПО (вимушених внутрішніх переселенців) на території нашої держави постійно зростає через агресивні дії Росії. Сьогодні цей показник становить 4,9 млн. осіб

(близько 15% від загальної кількості населення) за даними Міністерства соціальної політики (Міністерство Соціальної політики України, 2023). Для вимушених переселенців така ситуація

How to cite: Fedosieiev V., Kharchenko A., Lisenaya A., Liseniy E., Kabarhina V., Barinov S., (2024). Psychological Characteristics of the Emotional Sphere of Internally Displaced Persons from the First and Second Waves, *Psychological Counseling and Psychotherapy*, 21, 6-10. <https://doi.org/10.26565/2410-1249-2024-21-01>. (in Ukrainian)

Як цитувати: Федосєєв В., Харченко А., Лісеная А., Лісеній Є., Кабаргіна В., Барінов С., (2024). Психологічні особливості емоційної сфери внутрішньо переміщених осіб першої та другої хвилі, *Психологічне консультування і психотерапія*, 21, 6-10. <https://doi.org/10.26565/2410-1249-2024-21-01>.

© Федосєєв В., Харченко А., Лісеная А., Лісеній Є., Кабаргіна В., Барінов С., 2024; CC BY 4.0 license

кардинально змінює звичний спосіб життя, викликає великі ризики втрати житла, власного життя та життя рідних, невпевненість у завтрашньому дні. Це викликає соціальну напругу та сприяє виникненню різноманітних психічних розладів: апатії, відчуття хронічної тривожності, невротичних та депресивних симптомів, підвищеного рівня агресії.

Психологічний стан, проблеми адаптації та психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб потребують вивчення та впровадження психокорекційних програм та методів з боку психологів та психотерапевтів. Зокрема виникає необхідність дослідження емоційної сфери внутрішніх переселенців, та забезпечення шляхів подолання у них стану депресії, тривожності та агресії.

Авторами статті у продовж літа 2023 року на онлайн-платформі Google Forms було проведено емпіричне дослідження на прояв психологічних особливостей емоційної сфери внутрішньо переміщених осіб першої (2014 рік) та другої (2022 рік) хвилі. У дослідженні взяли участь 60 осіб, віком від 30 до 45 років, з них – 35 жінок (58,3%) та 25 чоловіків (41,7%) з різних областей України: Вибірку було розділено на 2 групи за категоріями: ВПО 2014 року та ВПО 2022 року.

В нашому дослідженні акцент зроблено саме на емоційній сфері внутрішньо переміщених осіб, тому для визначення базових емоційних станів було використано чотири психологічні методики: «Шкала диференціальних емоцій» К. Ізарда; Оцінка рівня ситуативної (реактивної) тривожності Спілбергера-Ханіна; «Самооцінка депресії» за шкалою У. Занга; «Діагностика ворожості» за шкалою Кука-Медлей.

Опинившись в умовах вимушеного переселення, внутрішньо переміщені особи переживають фізичне і психологічне перевантаження, надмірну емоційну напругу та стрес, що викликає появу депресії, тривоги та агресії. Проблеми психологічного спектру у внутрішньо переміщених осіб охоплюють різні рівні особистості: когнітивну, емоційну, поведінкову, мотиваційну, тощо. Проблеми, що виникають у цих сферах викликають різноманітні психологічні та психічні порушення (Гуд, Г., 2018). Процес адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових реалій життя, пов'язаний з усвідомленням ними своїх емоцій та потреб, зміною власної ідентифікації, пристосуванням до нового місця проживання та встановленням нових зв'язків та стосунків (Спринська, З., 2018).

Поширення депресії серед населення України пов'язано з веденням військових дій на території країни упродовж десяти років, а особливо із початком воєнних дій у лютому 2022 року. Процес вимушеного переселення сам по собі може стати фактором формування та розвитку депресії (Бьют, К., 2023).

Що стосується тривожності, то можна відмітити, що реактивна тривожність являється поширеним явищем серед вимушених переселенців, а також те, що вона ще й трансформується в особистісну. Реактивна тривожність у кожної людини проявляється індивідуально з різною динамікою в часі та інтенсивністю, в залежності від типу темпераменту та

особистісних якостей, наявності попереднього травматичного досвіду (Галієва, О., 2019).

Підвищення рівня агресії та аутоагресії в українців взагалі і зокрема у ВПО викликається війною, як психотравмуючою подією, і залишається малодослідженою по цей час (Кердивар, В., 2021).. Тому це питання ще має привернути до себе увагу майбутніх дослідників.

За допомогою методики «Шкала диференціальних емоцій» К. Ізарда (2023) ми визначили, що для внутрішньо переміщених осіб і 2014, і 2022 років характерними є прояви різноманітних емоцій: від здивування, інтересу, радості, до горя, страху, гніву, відрази, сорому, презирства та провини. Виявилось, що для досліджуваних груп ВПО 2014 року характерна наявність більшого рівня емоційності, ніж для ВПО 2022 року. Найбільш вираженими є такі емоції як горе, відраза та інтерес, найменше виражені – радість та сором. На такий розподіл прояву емоцій може впливати минулий досвід вимушеного переселення у ВПО у 2014 року, для яких ситуація 2022 року стала, звичайно, стресовою, але, ці люди вже пристосувались до реалій вимушеного переселення таких як втрата звичного образу життя та оточення, пошук нового місця проживання, втрата роботи тощо.

Якщо розглядати емоційний спектр ВПО 2022 року, то варто відзначити, що домінуючими емоціями у цієї категорії населення є інтерес та горе (представлені у рівному відсотковому співвідношенні), а також радість, яка до речі є єдиною емоцією, що має перевагу у ВПО 2022 року. Інші базові емоції за рівнем прояву більш характерні ВПО 2014 року. Високий рівень емоції радості у внутрішньо переміщених осіб 2022 року може бути пов'язаний з успіхами наших військових, які відбувалися у період першого року війни та надією на позитивне завершення війни і повернення додому.

Помірний рівень позитивного емоційного відношення досліджуваних до існуючої ситуації представлений індексом позитивних емоцій (ПЕ) у ВПО 2014 (26,5) та ВПО 2022 (25) .

Індекс гострих негативних емоцій (ІГНЕ) показує загальний рівень негативного емоційного відношення суб'єкта до поточної ситуації. У ВПО 2014 (37) він є сильним, а у ВПО 2022 року є вираженим (30).

Індекс тривожно-депресивних емоцій (ІТДЕ) вказує на суб'єктивне відношення до існуючої ситуації. У ВПО 2014 (24,4) він є вираженим, а у ВПО 2022 року він є помірним (20).

Отже, проаналізувавши диференціацію домінантних позитивних та негативних емоцій у внутрішньо переміщених осіб, можемо зробити висновок, що, здебільшого, у ВПО 2014 року, діапазон емоційного спектру є більш широким, порівняно з ВПО 2022 року.

Щодо індексу гострих негативних емоцій, то він має високий рівень у ВПО 2014 року, в той час як у ВПО 2022 року він також є вираженим, але не так сильно.

Для визначення рівня та диференціації ситуативної тривожності у ВПО обох груп була використана методика Спілбергера-Ханіна. Результати обох груп,

були поділені на 3 підгрупи низького, помірного та високого рівнів ситуативної тривожності.

Рівень ситуативної тривожності за методикою Спілбергера-Ханіна виявився високим у обох груп (62% у ВПО 2014 року та 55% у ВПО 2022 року). Помірний рівень ситуативної тривожності мають (25% у ВПО 2014 року та 19% у ВПО 2022 року). Низький рівень ситуативної тривожності мають (13% у ВПО 2014 року та 26% у ВПО 2022 року). Це свідчить про те, що внутрішньо переміщені особи переживають занепокоєння та стрес, які можуть перетворитись у стан хронічної тривоги, психосоматичні розлади і негативно вплинути на якість життя переселенців. Тому ця група населення потребує професійної психологічної підтримки та допомоги.

В результаті аналізу результатів дослідження рівня депресії були отримані наступні показники: у 36% ВПО 2014 року та у 41% ВПО 2022 року виявився

нормальний стан, тобто відсутність депресивної симптоматики. 39% ВПО 2014 року мають стан легкої депресії, а ВПО 2022 року цей показник мають нижчим і він становить 22%. За рівнем помірної депресії ми отримали однакові дані у обох груп ВПО – по 19%. Рівень тяжкої депресії (відзначимо, що це лише самодіагностика) виявився у 18% ВПО 2022 році, натомість у ВПО 2014 року цей показник є значно меншим – 6%.

Можна відзначити, що в обох групах переважає нормальний стан, хоча, у частини досліджуваних внутрішньо переміщених осіб 2014 року виявляється легка депресія, яку можна подолати за допомогою психологічної підтримки та консультацій.

Рівень ворожості у ВПО двох груп досліджувався за допомогою шкали Кука-Медлей (шкали ворожості, агресивності, цинізму). Отримані результати представлені у таблиці (Табл. 1).

Таблиця 1. Результати дослідження ворожості у двох групах (ВПО 2014 року та ВПО 2022 року)/The results of the study of hostility in two groups (IDPs of 2014 and IDPs of 2022)

Рівень	Шкала ворожості		Шкала агресивності		Шкала цинізму	
	2014 рік (%)	2022 рік (%)	2014 рік (%)	2022 рік (%)	2014 рік (%)	2022 рік (%)
Високий	21	13	33	12	22	26
Середній з тенденцією до високого	18	12	19	28	16	19
Середній з тенденцією до низького	13	36	23	16	25	28
Низький	48	39	25	44	37	27

На основі приведеної таблиці можемо зробити наступний висновок: рівень ворожості є однаково низьким у обох досліджуваних групах – 48% у категорії ВПО 2014 року та 39% у ВПО 2022 року.

Рівень цинізму в обох групах низький 37% у категорії ВПО 2014 року та 27% у ВПО 2022 року.

Високий рівень агресії мають ВПО 2014 року (33%) порівняно з ВПО 2022 року (12%). Великий розрив у відсотковому співвідношенні маємо по низькому рівню агресії – 44% у категорії ВПО 2022 року та 25% у ВПО 2014 року.

Такі відмінності в рівні агресії між ВПО 2014 року та ВПО 2022 року можна пояснити тим, що ВПО 2014 року перебувають у статусі переселенця протягом десяти років, для них це вже занадто тривала ситуація.

Висновки. Наша країна сьогодні вирішує дуже багато проблем, з якими раніше ми не стикались. Нові виклики ставлять перед фахівцями необхідність нових досліджень, психокорекційних програм, підготовки спеціалістів, які можуть допомогти внутрішньо переміщеним особам подолати стресову ситуацію. Отримані результати психологічного дослідження показують психологічні тонкощі емоційної сфери внутрішньо переміщених осіб, які постраждали від початкової та подальшої хвилі конфліктно-спровокованого переміщення в Україні. Дослідження охоплює емоційні наслідки переміщення, такі як

тривожність, депресія, відчуття ворожості, цинізму та агресії, що відчувають ВПО. Отримані результати дослідження підкреслюють багатогранні емоційні виклики, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, підкреслюючи необхідність спеціалізованих психологічних втручань, спрямованих на підтримку їхньої емоційної стійкості та благополуччя. Шляхом дослідження нюансів емоційного стану ВПО, це дослідження сприяє глибшому розумінню психологічних наслідків переміщення, що допомагає в розробці цілеспрямованих корекційних програм для підвищення емоційного благополуччя цієї вразливої групи.

У багатьох досліджуваних виявився високий рівень тривожності, це стосується як ВПО 2014 року, так і ВПО 2022 року, що говорить про необхідність для них психологічної допомоги спеціалістів. Стосовно рівня депресії результати дослідження говорять про невисокий її рівень у обох групах. Також ми маємо низький рівень ворожості та цинізму в обох групах, хоча для ВПО 2014 року відсоток агресії вищий для ніж ВПО 2022 року, що може бути пов'язано з попереднім негативним досвідом вимушеного переселення.

Отримані висновки служать основою для подальших дослідницьких ініціатив і розробки комплексних програм підтримки, спрямованих на врахування унікальних психологічних потреб ВПО,

які постраждали від тривалих конфліктів та перемішень.

Список використаної літератури / References

- Бьют, К.А., (2023). Особливості депресивних станів у ВПО від початку війни в Україні. XVIII International Scientific and Practical Conference "Theoretical and Applied Aspects of the Development of Science". Bilbao, Spain. May 09-12, 2023. С. 373–375. / Biut K.A., (2023). [Peculiarities of depressive states among IDPs since the beginning of the war in Ukraine] *International Scientific and Practical Conference "Theoretical and Applied Aspects of the Development of Science"*. Bilbao, Spain.
- Внутрішньо переміщені особи / УВКБ ООН (The UN Refugee Agency). /UVKB OON [The UN Refugee Agency]. <http://unhcr.org/ua/uk/novini/novyny/1293-vnutrishno-peremishcheni-osobi>
- Галієва, О.М., (2019). Диференціація понять «тривога» та «тривожність» // *Психологія та соціальна робота*. Київ, 2019. Т. 24. № 1 (49). С. 32–48. / Haliieva O. M. (2019). [Differentiation of the concepts of "anxiety" and "anxiety"]. *Psykhologhiia ta sotsialna robota*, 24(1), 32–48. [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.1\(49\).185763](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.1(49).185763) [in Ukrainian]
- Гуд, Г.О., (2018). Емоційна сфера особистості: теоретико-методологічний аспект дослідження. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том XIV: Методологія і теорія психології. Вип. 1. Київ-Ніжин, 2018. 353 с. / Hud H.O., (2018). [Emotional sphere of personality: theoretical and methodological aspect of research] *Actual problems of psychology: Collection of scientific works of the H. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Volume XIV: Methodology and theory of psychology*, 1. 353. [in Ukrainian]
- Гуляєва, А.С., (2017). Психологічні особливості вимушеного переселення. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. Кам'янець-подільський, Вип. 37. С. 66–75. / Huliaieva, A.S., (2017). [Psychological features of forced resettlement]. *A collection of scientific works of Ivan Okhienko K-PNU, H.S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Sciences of Ukraine. Problems of modern psychology*, 37, 66–75. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2017-37.%25p> [in Ukrainian]
- Ізард, К., (2023). Шкала диференціальних емоцій. Izard K. [Scale of differential emotions] https://stud.com.ua/124958/psihologiya/shkala_diferentsialnih_emotsiy [in Ukrainian]
- Кердивар В. В. Психологічні особливості агресивності у внутрішньо переміщених осіб зі східних областей України // *Проблеми екстремальної та кризової психології*. № 2(2). Харків, 2021. С. 18–25. / Kerdyvar V. V. (2021) [Psychological characteristics of aggressiveness in internally displaced persons from the eastern regions of Ukraine]. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii*. 2(2), 18–25. <https://doi.org/10.52363/dcpp-2021.2.2> [in Ukrainian]
- Міністерство Соціальної політики України. Внутрішньо переміщені особи. Інформація для переміщених осіб. / Ministry of Social Policy of Ukraine. Internally displaced persons. Information for displaced persons. <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> [in Ukrainian].
- Спринська, З.В., (2018). Психологічні особливості внутрішньо переміщених осіб. *Теорія і практика сучасної психології*. № 6. С. 50–56. / Sprynska, Z.V., (2018). [Psychological features of internally displaced persons] *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii*, 6, 50–56. [in Ukrainian].
- Кабаргіна В.О. Психологічні особливості емоційної сфери внутрішньо переміщених осіб першої та другої хвилі : кваліфікаційна робота студентки другого (магістерського) рівня вищої освіти / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. (захист 5.12.2023р), Харків, 2023. 61с. / Kabarhina V.O. (2023) [Psychological features of the emotional sphere of internally displaced persons of the first and second waves]. (qualification work of a student of the second (master's) level of higher education) / V. N. Karazin Kharkiv National University. Kharkiv [in Ukrainian]

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE EMOTIONAL SPHERE OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS FROM THE FIRST AND SECOND WAVES

Vitalii Fedosieiev

V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

E-mail: fedva2802@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-0687-9736>

Andrii Kharchenko

V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

E-mail: kharchenkoao091284@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6685-1498>

Alla Lisenaya

V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

E-mail: lisenaya301163@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9496-0253>

Eugene Liseniy

V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

E-mail: liseniy.evgeniy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9031-9060>

Varvara Kabarhina

V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

Email: varvara.kabarhina@student.karazin.ua

Sergey Barinov

Individual entrepreneur, Kharkiv, Ukraine

This article is dedicated to the study of the psychological characteristics of the emotional sphere of internally displaced persons (IDPs) from the first wave (2014) and the second wave (2022). The consequences of forced internal migration due to the danger of military actions in both 2014 and 2022 for Ukrainians have resulted in significant changes on economic, social, cultural, and psychological levels. Leaving their comfort zones, citizens from "hot spots" found themselves in the "trap" of the unknown, which often led to the emergence of intrapersonal conflicts: a lack of desire and motivation to change their location while simultaneously being physically unable to stay in their homes and familiar environments. A person's living space gradually deteriorated: their moral values and plans were no longer important or achievable, leading to uncertainty and a sense of insecurity about the future, fear for their own lives and the lives of their loved ones, which caused a shift in their emotional state, chronic fear and stress, feelings of anxiety, heightened guilt, and irritability due to the inability to influence the situation, among others. The practical significance of the presented study is determined by the need for a comprehensive analysis of the emotional and mental states of internally displaced persons, their situational feelings of danger, and the determination of levels of anxiety and depression to overcome these issues and return to a normative way of life. The formulated conclusions may be useful in identifying potential at-risk groups among the Ukrainian population, developing psycho-correctional programs, and conducting psychotherapeutic groups.

Keywords: *emotions, anxiety, depression, aggression, internally displaced person*

The article was received by the editors 2.01.2024 (Стаття надійшла до редакції 2.01.2024)

The article is recommended for printing 11.03.2024 (Стаття рекомендована до друку 11.03.2024)
